

מדינת ישראל משרד המשפטים

הקוד האזרחי – חוק דיני ממונות

על המלצות הוועדה לתיקון חוק הירושה

יום עיון 8/5/06

כללי- על הוועדה לתיקון חוק הירושה

הוועדה לתיקון חוק הירושה התשכ"ה – 1965 (להלן, חוק הירושה או החוק), בראשותו של השופט העליון (בדימוס) יעקב טירקל בחנה במהלך השנים האחרונות את הוראות חוק הירושה, ונדרשה לתיקונים אפשריים שלו. בתחילת שנה זו סיימה הוועדה את עבודתה, תוך שהמלצותיה מגובשות לכדי נוסח שישולב כחלק נפרד, חלק הירושה, בקוד האזרחי – חוק דיני ממונות.

כידוע, ועדת הקודיפיקציה שסיימה את עבודתה אך לאחרונה, מונתה על ידי שר המשפטים, משה נסים, לפני יותר מעשרים שנים, מתוך מטרה להכין קודקדס אזרחי חדש לישראל, אשר יאגד את החוקים האזרחיים המרכזיים לכדי חוק אחד. לאור הפן הרכושי המרכזי שבהוראות חוק הירושה ובדומה לקודקסים רבים במדינות הים, הוחלט כי גם הקוד הישראלי יכלול את דיני הירושה. משכך, ובתחילת שנת 1999 מונתה ועדת משנה לוועדת הקודיפיקציה, שתפקידה להכין את חלק הירושה בקוד, היא ועדת הירושה. הוועדה הורכבה מתמהיל של משפטנים העוסקים בדיני ירושה. את קאדר השופטים ייצגו בוועדה יושב הראש שלה, השופט העליון (בדימוס) **יעקב טירקל**, שופטי בית המשפט המחוזי בירושלים, השופט **דוד חשין** והשופטת **חנה בן-עמי** ושופט בית המשפט לענייני משפחה ברמת גן, השופט **יהושע גייפמן**. אנשי האקדמיה בוועדה יוצגו על ידי פרופסורים שענייני ירושה במסגרת עיסוקיהם: פרופסור **שמואל שילה** ופרופסור **פנחס שיפמן** מהאוניברסיטה העברית בירושלים וכן פרופסור **אשר מעוז** מאוניברסיטת תל אביב; פרופסור **מיגל דויטש**, החוקר הראשי של ועדת הקודיפיקציה, צורף גם הוא לוועדה, בין היתר, מתוך הרצון לחשוף את חברי הוועדה האחרים לנבכי הסדרי הקוד העתידיים, לתהליכי הכנתו ולטכניקות השילוב בין הוראותיו השונות. את דבר עורכי הדין בוועדה ייצגו עו"ד **אליעזר שטיינלאוף**, יו"ר ועדת הירושה של לשכת עורכי הדין וכן עו"ד **עקיבא לקסר**. עוד השתתפו בוועדה אנשי משרד המשפטים: המשנה ליועץ המשפטי לממשלה לשעבר (משפט אזרחי), עו"ד **טנה שפניץ** שהוחלפה בשנתיים האחרונות לעבודת הוועדה על ידי המשנה הנוכחי, עו"ד **שרית דנה**, עו"ד **פרץ סגל** ראש תחום (חקיקה) במחלקת ייעוץ וחקיקה, האפוטרופוס הכללי לשעבר, השופט **שמואל צור**, האפוטרופוס הכללי דהיום, עו"ד **שלמה שחר**, וכן סגן האפוטרופוס הכללי והרשם לענייני ירושה במחוזות ת"א והמרכז, עו"ד **יוסי זילביגר**. את עבודת הוועדה ריכזו עו"ד **ארז קמיניץ** ממחלקת ייעוץ וחקיקה, וקודם לכן עו"ד **שגית אפיק**.

הוועדה נתבקשה לבחון את ההסדרים של חוק הירושה הקיים, לתקן את הדרוש תיקון או להציע הסדרים חדשים, וזאת תוך התאמת ההסדרים המוצעים למסגרת הכללית של הקוד האזרחי ההולך ומתגבש. במהלך שבע השנים של עבודת הוועדה נבחנו תיקונים אפשריים שונים, כאשר חברי הוועדה מציגים מדי פעם את עמדתם המלומדת בנוגע לתיקונים המוצעים, ותוך שלגבי הסדרים מסוימים נבחן לעומק גם המצב החקיקתי במדינות הים. בחלק מהנושאים שנדונו במליאת הוועדה הופיעו בפניה נציגים של מגזרים שונים על מנת לפרוש את טענותיהם. כן התקבלו מדי פעם פניות של משפטנים העוסקים בתחום וחלקן הועלו לדיון במליאתה. עם תחילת עבודת הוועדה הציג **פרופסור שילה** עבודת מחקר שערך לענין סעיפי החוק הראשונים, תוך שעבודתו זו משמשת מצע ראשוני לדיון.

ככלל, ניתן לציין בתמצית כי הוועדה ממליצה על מספר תיקונים ותוספות לחוק הקיים; לחלקם של תיקונים אלה תהא השפעה מהותית על הדין הקיים, חלק אחר של התיקונים המוצעים נועד לשפר את ההסדרים הקיימים או להשלים חוסרים בהם, בין היתר, לאור המסקנות שהוסקו מהפעלתם לאורך השנים, וחלק נוסף של ההמלצות נועד להתאים את הסדרי חלק הירושה לחלקים האחרים בקוד. להלן יפורטו מספר המלצות עיקריות.

עיקרי התיקונים המוצעים

אחד התיקונים המרכזיים המוצעים על ידי הוועדה הוא שינוי בהגדרת המונח "**בן זוג**" לענין ירושה, וכנגזרת מכך שינוי בזכות בן הזוג לירושה. כיום, קובעים סעיפים 10, 11 ו-55 לחוק את זכותו של בן הזוג לירושה על פי דין. סעיף 11 עוסק, על פי פרשנותו המקובלת, בירושת בני זוג נשואים. סעיף 55 לחוק ("מעין צוואה") מחיל את כללי ההורשה על פי דין החלים על בני זוג נשואים גם על בני זוג ידועים בציבור (שהם, על פי הגדרת הסעיף: איש ואישה החיים חיי משפחה במשק בית משותף). זכות הירושה של בן זוג הידוע בציבור כפופה לתנאי של העדר סטאטוס נישואין לאחר של מי מבני הזוג עובר לפטירת המוריש.

הדין הקיים יוצר מספר עיוותים ותוצאות בלתי צודקות, ועל כן מומלץ לתקנו. ההמלצה מבוססת על הצעתו של **פרופסור שיפמן** אשר הובאה לדיון בפני הוועדה. על פי המבנה המוצע, המונחים בן זוג נשוי ובן זוג ידוע בציבור יאוחדו לכדי הגדרה אחת. ההגדרה לא תתייחס באופן מפורש לבני מינים שונים, ובכל הנוגע לחיי משפחה במשק בית משותף, הרי שהדגש יושם על כוונת הצדדים ליצירת חיי קבע משותפים. על מנת לסייע לבית המשפט להחליט באשר לכוונת הצדדים מומלץ, כי חיי משפחה במשק בית משותף לתקופה של לפחות שלוש שנים יגלו חזקה לקיום כוונה ליצירת חיי קבע כאמור.

אלא שההמלצה המשמעותית יותר לענין זכות הירושה של בני זוג נוגעת לתיקון העיוות ביחס לבני זוג נשואים החיים בנפרד. על פי הוראות החוק כיום, בני זוג הנשואים זה לזו, ואף אם אינם חיים יחדיו לאורך שנים, יורשים איש את רעהו. למעשה, מניעת הורשה לבן זוג החי בנפרד יכולה להיעשות אך באמצעות צוואה. יתר על כן, גם אם בני הזוג הנשואים אך החיים בנפרד יצרו ברבות השנים קשר זוגי עם בן זוג אחר, וגם אם קשר זה נופל בגדר ההגדרה של סעיף 55 לחוק הקיים (חיי משפחה במשק בית משותף), הרי שהתנאי האמור בסיפה של הסעיף מונע ירושה על פי דין

לבן הזוג הידוע בציבור, בשל קיומם של הנישואים הפורמאליים לאחר. ברי, כי במציאות של גירושי אשם עלולות הוראות החוק הקיים ליצור עיוות בלתי רצוי, כפי שאכן ארע מספר פעמים בעבר, כאשר האופציה של עריכת צוואה אינה מצויה תמיד על הפרק. ההצעה תתקן מצב זה – על פי ההצעה, **פרידה** של בני הזוג לתקופה של שלוש שנים רצופות ומעלה תוביל לשלילת הזכות לירושה אף אם לא ניתן בעניינם של בני הזוג הנשואים פסק דין לגירושין. עוד מוצע כי גירושין לצורך שלילת הזכות לירושה יוכרו גם אם לא נעשה סידור גט אלא ניתן אך פסק דין לגירושין. יצוין, כי לענין הגדרת המונח "פרוד" - הדגש בהגדרה מוסב להוכחת הכוונה לנתק את הקשר, כך שפרידה בנסיבות אובייקטיביות (למשל עקב מאסרו של אחד מבני הזוג), שאינה מצביעה על רצון בניתוק הקשר, לא תוביל לשלילת הזכות לרשת. בהקשר של בני זוג פרודים, שלא התגרשו פורמאלית, ואשר יצרו קשר זוגי חדש כידועים בציבור, יתוקן על פי ההצעה גם העיוות הנוסף הקיים כיום. על פי ההצעה, ועל מנת להוריש לבן הזוג הידוע בציבור, לא יהא עוד צורך בגירושין פורמאליים, אלא ניתן להסתפק בפסק דין לגירושין או בתקופת פרידה של שלוש שנים או יותר.

ועוד ביחס לירושת בן זוג - **הוועדה ממליצה לחזק את זכותו של בן הזוג לירושה** על פי דין, וזאת באופן הבא: חלוקה שוויונית בין בן הזוג ובין יורשים אחרים תהא רק אם היורשים האחרים הם מן הפרנטלה הראשונה - ילדי המוריש או צאצאיהם; זאת בניגוד למצב כיום, שלפיו חלוקה כאמור מתבצעת גם אם המוריש הותיר הורים. כן מומלץ כי חלוקה עדיפה לבן הזוג (שני שלישים מהעזבון) תיעשה רק אם היורשים האחרים הם מן הפרנטלה השנייה - הורי המוריש או צאצאיהם (ולא כפי שהמצב כיום, שלפיו מתבצעת חלוקה כאמור גם אם המוריש הותיר הורי הורים).

תיקון חשוב נוסף מוצע לענין **שלילת הזכות לרשת ממי שחטא כלפי המוריש**. ההצעה בענין זה מהווה אף דוגמא להשתלבותו של חלק הירושה בקוד הכללי. סעיף 5 לחוק הקיים הוא למעשה ניסוח של הכלל המוסרי עתיק היומין, אשר מופיע כיום ברוב שיטות המשפט, ושבו מבוטאת שוועתו של נבות היזרעאלי המושמת בפיו של אליהו הנביא - "הרצחת וגם ירשת?" למעשה מהווה כלל זה קונקרטיזציה של העיקרון הידוע שלפיו אין חוטא נשכר, ואשר ידוע גם כעקרון שבדיני היושר שלפיו "מעילה בת עוולה לא תצמח זכות תביעה" (**EX TURPI CAUSA NON ORITUR ACTIO**). עקרון יסוד זה מופיע בחלק הראשון של הקוד (בסעיף 3 לקוד) ולפיו רשאי בית המשפט לשלול זכות, כולה או חלקה, אם הזכאי פעל בניגוד לחיקוק או לתקנת הציבור על מנת לקבל את הזכייה. לכאורה, ניתן היה לוותר על התייחסות מיוחדת לסעיף 5 הקיים בתיקון המוצע, שכן העיקרון הכללי המופיע בסעיף 3 לקוד חולש על כלל הוראות הקוד, לרבות חלק הירושה העתידי. ויתור כאמור לא היה מבטל את הסעיף הקיים, אלא אך מדגיש את הכללת חלק הירושה בתוככי הקוד הכללי. ואולם, נוכח היותו של העיקרון האמור מושרש ומרכזי כל כך בדיני הירושה, הוחלט לשמר הוראת חוק מיוחדת בחלק הירושה, אשר תאפשר ניסוח כללים מדויקים יותר להפעלתו, תוך הצעה לתיקון עיוותים בחוק הקיים, ותוך התאמה להוראות הסעיף הכללי בקוד.

על פי לשון הסעיף כיום נדרשים שלושה תנאים לשלילת הזכות לרשת: הרשעה, גרימת מוות ופעולה במתכוון. משכך, אדם שגרם למוות המוריש אך לא הורשע בפלילים עקב נסיבות

אובייקטיביות מסוימות, כמו מותו של הרוצח או דלות ראיות להרשעה פלילית, יוכל, הוא או יורשיו, לרשת את הנרצח. על פי השינוי המוצע, יוחלפו תנאי שלילת הזכות הקיימים לתנאים מרוככים יותר והם: גרימת מוות ומצב נפשי של יודעין. השינוי יוביל לגמישות בהפעלת הכלל כך שלא תתחייב הרשעה פלילית ברצח או בהריגה במתכוון.

בצדה השני של הסוגיה המוסרית יצוין, כי קיים בחוק חוסר צדק מסוים בשלילה הגורפת של הזכות לירושה ממי שגרם או שניסה לגרום למות המוריש. אמנם על פי סעיף 5(ב) לחוק, במקרים של מחילה של המוריש למי שניסה לגרום למותו, אין נשללת הזכות לרשת, אך קיימים גם מקרים אחרים שבהם אין זה מוצדק לשלול את הזכות ממי שגרם או שניסה לגרום למות המוריש. כך הוא המצב, למשל, כאשר גרימת המוות ארעה אגב המתת חסד. על פי ההצעה יינתן לבית המשפט שיקול דעת, במקרים המתאימים, שלא לשלול את הזכות, ובהשראת האמור בסעיף 3 לקוד גם להורות אך על שלילה חלקית שלה. שיקול הדעת המוקנה לבית המשפט יוכל לתת מענה גם למקרים שבהם המחילה של המוריש אינה אמיתית.

עוד יצוין, בהקשר זה, כי מוצע לשנות את הוראת סעיף 15 לחוק אשר לפיו, אם נשללה זכותו של הרוצח לרשת ייכרת ענף הירושה שמייצג הרוצח, חלקו בירושה יחולק בין היורשים האחרים, ומשמע כי גם צאצאיו לא יוכלו לרשת את המוריש. הוראה זו נדמית כבלתי צודקת, שכן אין כל הכרח לראות את המוריש כמי שחפץ בשלילת הירושה גם מילדי היורש הפוטנציאלי שגרם למותו (כמו במצב שבו בן רוצח את אביו, והירושה נמנעת מנכדי הנרצח). משכך, ההמלצה היא שלא לפקוד עוון אבות על בנים ולאפשר את עיקרון החליפות גם במצב זה.

התיקון המוצע **לענין צוואות הדדיות** הוא דוגמא לשילוב עבודת הוועדה בעבודת החקיקה המתמשכת של הכנסת. הצעת חוק פרטית בענין זה נדונה בוועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת בסמוך לדיון שנערך בענין בוועדת הירושה. המלצות הוועדה הובאו בפני חברי ועדת החוקה והתקבלו בחלקן. לאחר קבלת תיקון מספר 12 לחוק הירושה, אשר הוסיף את סעיף 8 לחוק הקיים, בחנה הוועדה שוב את התיקון שהתקבל ובעיקרו של דבר ממליצה לדבוק בעיקרו בכפוף לתיקונים מסוימים. תיקון מספר 12 הוא ביטוי להכרת המחוקק באינטרס ההסתמכות של בני זוג העורכים צוואות הדדיות, זה על צוואתו של זה. בהכרה זו יש שינוי תורתי חשוב, שכן הוא חורג מההשקפה הקלאסית של דין הירושה הישראלי, אשר שומר בקנאות על חופש הציווי במובן זכותו של המוריש לשנות את צוואתו עד למועד פטירתו. על פי התיקון, ככל שנערכו צוואות הדדיות על ידי בני זוג לא ניתן לבטלן ללא כל הגבלה, שכן על הביטול יחולו תנאים נוספים לתקפותו: אם הביטול נעשה בחיי בני הזוג, חייב המבטל להודיע על הביטול לבן הזוג השני ואזי תבטל, דרך כלל, גם צוואת בן הזוג השני; אם הביטול ייעשה לאחר מות אחד מבני הזוג, חייב בן הזוג המבטל את צוואתו להסתלק מחלקו או מנתו בעיזבון ככל שעתיד הוא לקבלה לפי צוואת בן הזוג שנפטר, ואם חולק העיזבון - להשיב לעיזבון את מה שקיבל בשל צוואת הנפטר. ועדת הירושה מציעה להוסיף שיקול דעת לבית המשפט בהפעלת התנאים האמורים וזאת על מנת לאפשר התמודדות עם סדרה של מצבים מגוונים. כך, יתכן כי הוראת הביטול המיידית של צוואת בן הזוג השני במצב שבו שני בני הזוג בחיים אינה משקפת נכונה את אומד דעתו של המצווה השני, אשר סבר כי צוואתו עדיין בתוקף על אף קבלת ההודעה הביטול. על כן מוצע כי בית המשפט יוכל להכריע, במקרים המתאימים, שצוואת בן הזוג השני לא תבוטל; וכך, יתכן כי שינוי נסיבות קיצוני מוליד

צורך מוצדק לתקן את צוואת בן הזוג שנותר בחיים לאחר פטירת בן הזוג הראשון. על כן מוצע כי בית המשפט, אם ישתכנע כי קיימות נסיבות מוצדקות אלה, יוכל להחליט על מתן פטור מחובת ההסתלקות או ההשבה לעיזבון. עוד ממליצה הוועדה לחרוג מעקרון חופש הציווי ביחס להסכמי ממון והסכמי נאמנות. על פי המוצע, התחייבות שניתנה בהסכמים מסוג זה, שהם ייחודיים במהותם, לא תתבטל רק בשל היותה סותרת את הכלל האוסר על הסכמים בדבר ירושה, כמפורט בסעיף 8 הקיים.

ביחס לכללי הירושה על פי דין - התיקון המשמעותי שעליו ממליצה הוועדה הוא הוספת פרנטלה נוספת, רביעית, שאותה "יאישי" בן זוגו של ילדו של המוריש ("החתן", או "הכלה"). בחינת אומד דעתו של מצווה סביר תגלה בוודאי העדפה להעברת נכסיו למי שהצטרף למשפחתו בקשר זוגיות ליוצא חלציו על פני העברת הנכסים למדינה. עם זאת יצוין, כי עקרון החליפות לא יחול על פרנטלה זו.

סעיף 16 לחוק הקיים שומר על קשר ירושה מסוים בין הילד המאומץ ובין משפחתו הביולוגית, וקובע את מערך זכויות הירושה ביחסים שבין הילד המאומץ ובין משפחתו המאמצת. בדיונה בסעיף זה הגיעה הוועדה למסקנה, כי אין הצדקה לאבחנה שעושה החוק כיום בין ילד מאומץ לילד טבעי, באשר היא מובילה לתוצאות בלתי רצויות ואינה נכונה מהותית, ועל כן היא מציעה לבטלה. מעמדו של הילד המאומץ ביחס למשפחתו המאמצת יהא זהה למעמדו של ילד טבעי ביחס למשפחתו הטבעית, כאשר קשר הירושה בין הילד המאומץ להוריו הטבעיים יבוטל. יצוין, כי ככול שהורה טבעי יבקש בכל זאת לשמור על קשר הורשה הוא יוכל לעשות כן באמצעות צוואה.

ביחס לירושה על פי צוואה ממליצה הוועדה על מספר שינויים בשני מישורים: במישור הראשון, צורת הצוואה, מומלץ, ככלל, לשמור על ההוראות הנורמטיביות הבסיסיות של החוק הקיים. מעמד עריכת הצוואה ימשיך להיחשב כמעמד טקסי משמעותי, אשר המימד הראייתי שבו הוא חשוב ביותר. נוכח האמור תישמרנה הדרישות הצורניות בכל אחת מדרכי הצוואה המוכרת, אלא שעליהן תתווסף דרך חדשה לעריכת צוואה – צוואה חזותית. על פי ההגדרה תיתכן עריכת צוואה באמצעות הקלטה המשלבת תמונה וקול (כמו הקלטה בווידיאו), כאשר ביחס לצוואה זו יידרש קיומן של מספר הוראות צורניות המאפיינות הקלטה כאמור, ואשר נועדו למנוע אפשרות לזיופים. הוועדה ממליצה שלא לשנות מהותית את הוראות תיקון מספר 11 לחוק (הוא התיקון לסעיף 25 לחוק) שהתקבל לפני כשנתיים, ואשר לפיו רשאי בית המשפט לקיים צוואה שהוא משוכנע באמיתותה גם אם לא מולאו לגביה כל הדרישות הצורניות, ובלבד שהתקיימו מרכיבי היסוד שלה. כידוע, התיקון החיל הוראה זו על כל סוגי הצוואות ולא רק על צוואה בכתב יד. עם זאת, הוועדה ממליצה שלא לעגן בחקיקה את פסק דינו של בית המשפט העליון, שניתן לאחרונה, ביחס לביטול צוואה, ושעל פיו ניתן להקל בדרישות הצורניות ביחס לפעולת הביטול, שכן לדעתם של רוב החברים, פעולת הביטול חשובה ומשמעותית בדיוק כמו פעולת עריכת הצוואה.

עוד ממליצה הוועדה, לענין הכשרות לצוות, כי גם קטין מעל גיל 15 ואף פסול דין יוכלו לערוך צוואה ובלבד שבית המשפט אישר את הפעולה. בעת בחינת הפעולה לא יבחן בית המשפט את סבירות הוראותיה, אלא אך האם מבין המצווה את משמעותה של הפעולה המשפטית שביצע.

במישור השני, **כללי הפרשנות של צוואה**, הוועדה ממליצה על מספר תיקונים שהמשמעותיים שבהם יפורטו להלן: אחת ההמלצות היא להשלים חוסר בחוק הקיים ולקבוע ברירת מחדל לגבי כל הוראת צוואה שנתבטלה בשל סיבה זו או אחרת. על פי כלל ברירת המחדל המוצעים, היורשים על פי דין הם שיזכו בזכייה הקיימת על פי ההוראה שנתבטלה. מובן כי הוראה מפורשת או משתמעת של המוריש הסותרת כלל זה תגבר, אך יש בכלל המוצע כדי לשמש לעזר במקרים רבים שבהם אין לדעת מה הייתה כוונתו של המצווה, לו ידע שההוראה שבצוואתו תבוטל. במצב זה ראוי לשוב לכללי הירושה על פי דין, שכן אלה מדמים את אומד דעתו המשוער של מוריש סביר. עוד יצוין, כי בהתאם לתיקון שנעשה בקוד לענין פרשנות חוזה, ובהמשך לפסיקה שניתנה בענין, ממליצה הוועדה, כי פרשנות לצוואה תוכל להסתמך הן על לשונה של הצוואה והן על נסיבות הענין, מבלי להעניק עדיפות שבמדרג לאחד ממקורות אלה. עוד ממליצה הוועדה להוסיף לחוק מספר כלים פרקטיים לפרשנות צוואות, שהוזכרו בפסיקה. כך, תחת ביטול הוראות בצוואה יוכל בית המשפט לקיימן בקירוב, תוך שמירה על האינטרסים של הזוכים בצוואה שייפגעו בשל הקיום בקירוב. עוד מוצע לעגן את **תורת התחליף** בדיני הצוואות, באופן שזוכה במנה על פי צוואה יוכל לזכות גם בתחליפה אם יש כזה. לבסוף מוצע לשמר ולחזק את האבחנה בין ירושת מנה לירושת חלק. הוועדה ממליצה לראות במצווה שהוריש ירושת מנה כאילו נתכוון לירושת המנה "נטו", ומשמעו, כי יורש המנה לא ישתתף בחובותיו הכללים של העיזבון, כמובן כל עוד ניתן לפרוע חובות אלה מבלי לרדת למנות. מאידך, כידוע, קיימת עדיפות ליורשי החלקים ביחס ליורש המנה לגבי חובות שהמנה משמשת כערובה לפירעונם. במצב דברים זה לא ישתתפו יורשי החלקים בסילוק החוב שיעשה מתוך המנה וכן לא יפצו או ישפו את יורש המנה אם אבדה המנה או פחתה, היא או תחליפה.

הוועדה ממליצה על מספר תיקונים ביחס לסוגיית **ההשפעה הבלתי הוגנת**. על פי התיקון המוצע, אם קיימים יחסי אמון מיוחדים או יחסי תלות בין המצווה לזוכה, תקום חזקה להשפעה בלתי הוגנת. הוראה חדשה זו תאפשר התמודדות קלה יותר עם המצבים המורכבים שמעוררת הסוגיה. יצוין, כי החזקה לא תחול על הוראה המזכה את בן זוגו או קרובו של המוריש, שכן סביר כי בינם ובין המוריש יתקיימו יחסי אמון מיוחדים או אף יחסי תלות. כן מומלץ לרכז את ההוראה הקטגורית שבסעיף 35 לחוק הקיים, ושלפיה מבוטלת הוראת צוואה שנעשתה לזכותו של מי שהשתתף בעריכתה או ששימש כעד לה. על פי הנוסח המוצע, השתתפות בהליך עריכת הצוואה לא תוביל לפסילה קטגורית של ההוראה המזכה, אלא אך תגלה חזקה להשפעה בלתי הוגנת. תיקונים נקודתיים נוספים מוצעים ביחס לכללים המיוחדים החלים על ירושת יורש אחר יורש, יורש במקום יורש ויורש על תנאי מתלה.

גם לענין **הליכי ניהול וחלוקת העיזבון**, ממליצה הוועדה על מספר שינויים. מוצע לעגן באופן ברור יותר את תפקידו וסמכויותיו של מנהל העיזבון הזמני. עוד מוצע להקל על פעולתו של מנהל העיזבון הקבוע ביחס לפעולות אשר נדרשות אישור בית המשפט, וזאת בעיקר כאשר קיימת הסכמה בין היורשים על ביצוע הפעולה. השפעת ההסדרים הכללים של הקוד על חלק הירושה ניכרת בעוצמה רבה לענין התיקון המוצע ביחס להליכי החלוקה. הוועדה ממליצה להשוות הליכים אלה להליכי פירוק השיתוף בנכס כפי שמופיעים בחלק הנכסים בקוד. אמנם הליכי פירוק השיתוף דשם עוסקים בחולקת נכס אחד בין השותפים, אך עיקריהם מתאימים, בשינויים המחויבים, גם להליכי "פירוק השיתוף" במסגרת נכסי העיזבון. נוכח ההשוואה לדיני פירוק השיתוף

מוצע לבטל את זכות הקדימה המוקנית כיום ליורשים ביחס לנכסי העיזבון שלא ניתן לחלקם בעין (כאמור בסעיף 113 לחוק), שכן עדיפות כאמור אינה קיימת ביחס לשותפים "רגילים" בנכס. עם זאת נשמרת סמכותו של בית המשפט להתחשב בערך הרגשי שיש לנכס מסוים לגבי יורש מסוים וגם הכללים לגבי ירושת משק חקלאי לא השתנו.

תיקון משמעותי נוסף נעשה ביחס **לכללי אחריות היורשים לחובות העיזבון**. מדרג האחריות "הנוקשה" הקיים כיום קובע כללים ברורים באשר לאחריות היורשים לחובות העיזבון, כפונקציה של ידיעת היורש על החובות ופרסום הודעת נושים. מדרג זה נבחן על ידי הוועדה ונמצא כי ראוי לשנותו. ההצעה קובעת כלל בסיסי, שלפיו יורש יכול להיות אחראי לחובות העיזבון שלא סולקו רק עד כדי מה שקיבל, כאשר בית המשפט מוסמך לסטות מכלל זה בהתאם להתנהגותם של היורש או הנושה ביחס לחוב. עוד מוצע לבטל את החובה לפרסם הודעת נושים, שהיעלות שלה לא הוכחה.

הוראה נוספת שנבחנה לעומק על ידי הוועדה היא **הוראת סעיף 147 לחוק**. כידוע, הוראה זו היא הוראה ייחודית לחוק הירושה, שכן יש בה קביעה מפורשת באשר להיקף העיזבון, סוגיה שהחוק, דרך כלל, אינו עוסק בה. על פי ההוראה - כספי קופות ביטוח וכספי קופות גמל לקצבה או לתגמולים אינם נכללים בעיזבון. ההוצאה הגורפת של כספי הקופות מגדרי העיזבון גוררת מספר תוצאות שאינן צודקות: מלבד העובדה כי היורשים אינם זכאים לכספים, אלא השארים או המוטבים שנקבעו על ידי המוריש או על ידי תקנוני הקופות, הרי שגם נושי המוריש אינם יכולים להיפרע מהכספים ואף ההוראות הכלליות של חוק הירושה, למשל ההוראות לענין השפעה בלתי הוגנת, החלות על כלל נכסי העיזבון, אינן חלות באופן ישיר על כספים אלה. המלצת ועדת הירושה בענין זה היא בעיקרה לבטל את הסעיף. מלבד כספי ביטוח חיים מסוג "ריסק", אשר הזכות להם נולדת למוטבים בשל ועם הפטירה, ממליצה הוועדה כי יתר כספי הקופות, אשר למעשה נחסכו לאורך שנות חייו של המוריש, יועברו לעיזבון. המלצת ועדת הירושה נבחנת בימים אלה על ידי ועדה משותפת של אנשי משרד המשפטים ואנשי משרד האוצר, לצורך גיבוש ההמלצה לכדי הוראות חוק שישתלבו במתווה הנורמטיבי הקיים ביחס לכספי הקופות מן הסוגים השונים.

לבסוף יצוין, כי תוצאת לוואי משמעותית של הכללת חלק הירושה בקוד היא ההפרדה בין ההוראות המהותיות של החוק ובין הוראותיו המנהליות או הפליליות. הקוד, אשר נמנע מהכללת הוראות שאינן מהותיות, הכתיב התייחסות דומה לגבי הסעיפים בחוק הירושה הקובעים את סדרי הדין, הראיות, ההוראות הפליליות וההוראות העוסקות בענינים שבנוהל. הוראות אלה של החוק הקיים יוצאו מהקוד ויימצאו את מקומם בחוק הירושה "השירי", אשר יחולו במקביל להוראות חלק הירושה בקוד.

הליכי החקיקה העתידיים

תזכיר חוק דיני ממונות יפורסם בזמן הקרוב ביותר ובכך יחלו הליכי החקיקה הרשמיים של הקוד. חלק הירושה יפורסם בקרוב בתזכיר נפרד, וכך תתאפשרנה הערות ממוקדות לחלק זה.

לאחר בחינת ההערות שתתקבלנה לתזכיר הירושה הוא ישולב בתזכיר הכללי של חוק דיני ממונות על מנת שהליכי החקיקה העתידיים יתנהלו במשותף. כאן המקום לציין כי הערות לתזכיר חלק הירושה יתקבלו בברכה במשרד המשפטים. במידת הצורך תתכנס ועדת הירושה לבחינת ההערות שתתקבלנה.

משרד המשפטים מודה לחברי ועדת הירושה אשר השקיעו מזמנם וממרחם על מנת להשתתף בדיוני הוועדה ואף להכין מצע לדיוניה. העבודה המקצועית והידע הרב שהפגינו חברי הוועדה סייעו וייסעו למשרד המשפטים לקדם חקיקה מקיפה, יעילה ומשופרת בתחום.

חלקים מטיוטת תזכיר חוק הירושה

מצ"ב להלן מספר סעיפים של טיוטת תזכיר חוק הירושה, אשר יתפרסם בגרסתו המלאה בקרוב. הסעיפים המצורפים מהווים מקורות להרצאות של יום העיון והם בבחינת טיוטה בלבד. מקורות להרצאתו של עו"ד אליעזר שטיינלאוף יחלוקו בנפרד.

יצוין, כי בכותרות השוליים מופיעות בסוגריים הפניות לסעיפי החוק הקיים: המילה "ירש" מציינת כי ההפניה היא לחוק הירושה הקיים. אם מופיעה האות "ח" היא מציינת כי הסעיף המוצע הוא סעיף חדש.

חידושים בחלק הירושה על רקע הקודקס הכללי/ פרופסור מיגל דויטש

1. שלילת הזכות לרשת -

שלילת הזכות לרשת 6. (א) הזכות לרשת את המוריש נשללת מאלה:
[ירש 5]

(1) מי שגרם או שניסה לגרום ביודעין למותו של המוריש;

(2) מי שגרם ביודעין להעלמת או השמדת צוואתו האחרונה של המוריש, או שזייף אותה או שתבע ביודעין זכות לירושה על פי צוואה מזויפת.

(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א) רשאי בית המשפט לשלול רק את חלקה של הזכות לירושה, ומטעמים מיוחדים רשאי הוא שלא לשלול כלל.

(ג) אין באמור בסעיף זה כדי לגרוע מתחולת סעיף 3 & (לקוד) על מקרים שאינם מנויים בסעיף זה.

2. התחייבויות ביחס לירושה

פעולות משפטיות בירושה [ירש 8, 27(א), ח]
9. (א) פעולה משפטית, שבה מתחייב אדם להקנות נכס לאחר, כאשר פטירתו של המתחייב מהווה תנאי או מועד להקניה, לרבות התחייבות לעשיית צוואה או להימנע מלעשותה – בטלה.
[ח]

(ב) הסכם ממון כמשמעותו בחוק יחסי ממון ויצירת נאמנות לא יהיו בטלים רק בשל הוראות סעיף זה.

3. כשרות לצוות -

כשרות לצוות [ירש 26]
27. מבלי לגרוע מהאמור בסעיף 24 & (לקוד), קטין שטרם הגיע לגיל 15 או מי שאינו יודע להבחין בטיבה של צוואה אינו כשיר לעשותה.

הסבר: סעיף 24 לקוד הוא הסעיף הקובע את הפעולות המשפטיות של קטין או של פסול דין המחייבות אישור בית המשפט כדי שיהיה להן תוקף (המחליף של סעיפים 20, 47 ו- 48 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962). בהקשר של עריכת צוואה הסעיף האמור יקבע, כי פעולה משפטית של עריכת צוואה ע"י קטין מעל גיל 15 או ע"י פסול דין מחייבת אישור בית המשפט.

4. פגמים ברצון ובטלות הוראות -

כפיה או השפעה בלתי הוגנת [ירש 30(א)]
30. (א) הוראת צוואה שנעשתה עקב כפיה, טעות או השפעה בלתי הוגנת - בטלה.

(ב) הוראת צוואה המזכה את מי שהיו בינו ובין המצווה יחסי אמון מיוחדים או יחסי תלות, חזקה שנעשתה בשל השפעה בלתי הוגנת; הוראה זו לא תחול אם הזוכה הוא קרוב של המצווה או בן זוגו.

(ג) הוראת צוואה המזכה את מי שערך אותה, היה עד לעשייתה, לקח באופן אחר חלק בעריכתה, או מזכה את בן זוגו, צאצאיו או צאצאי בן זוגו, חזקה כי נעשתה בשל השפעה בלתי הוגנת. [ירש 35]

- טעות של המצווה**
[ירש 30(ב)]
31. על אף האמור בסעיף 30, נעשתה הוראת צוואה עקב טעות וניתן לקבוע מה היה המצווה מורה בצוואתו אלמלא הטעות, יתקן בית המשפט לפי זה את ההוראה; לא ניתן לעשות כן - בטלה הוראת הצוואה.
- טעות סופר**
[ירש 32]
32. נפלה בהוראת צוואה טעות סופר, יתקנה הרשם לעניני ירושה או בית המשפט שהענין הועבר אליו לפי סעיף 60 & .
- צוואה פסולה או תנאי פסול**
[ירש 34]
33. (א) הוראת צוואה שביצועה בלתי חוקי, בלתי אפשרי או סותר את תקנת הציבור - בטלה.
- [ירש 38(א)]
- (ב) הותנתה הוראת צוואה בתנאי או הוטל על הזוכה לפיה חיוב, והתנאי או החיוב, לפי הענין, בלתי חוקיים, סותרים את תקנת הציבור או שידוע בעת עריכת הצוואה כי בלתי אפשרי לקיים את התנאי - בטל התנאי או החיוב, לפי הענין, ואין בכך כדי לבטל את הזכייה; ואולם, רשאי בית המשפט לבטל גם את הזכייה אם התקיימו טעמים מיוחדים המצדיקים ביטול כאמור.
- 5. צוואה בתנאים/ חיוב**
- צוואה על תנאי מתלה**
[ירש 43]
40. (א) המצווה רשאי לצוות שיורש יזכה בהתקיים תנאי או בהגיע מועד.
- (ב) לא התקיים התנאי או לא הגיע המועד לפני פטירת המצווה, יוחזקו הנכסים נושא הירושה על תנאי בנאמנות לטובת הזוכה, על ידי היורשים האחרים או על ידי מנהל העיזבון, ככל שמונה; בית המשפט רשאי למנות למטרה כאמור נאמן שאינו יורש או את מנהל העיזבון.
- (ג) הוראות סעיף קטן (ב) יחולו גם כאשר ציווה המצווה למי שהורתו בחיי המצווה אך טרם נולד, כאמור בסעיף 4 & (ב) או אם ציווה לתאגיד שעדין אינו כשר לרשת כאמור בסעיף 5 & .
- (ד) התברר כי התנאי לא יוכל עוד להתקיים - בטלה הוראת הצוואה.
- צוואה על תנאי מפסיק**
[ירש 44]
41. (א) המצווה רשאי לצוות שיורש יחדל מלזכות בהתקיים תנאי או בהגיע מועד.
- (ב) התקיים התנאי או הגיע המועד - יזכו היורשים על פי דין של המצווה כיוורשים אחרי אותו יורש כאמור בסעיף 39 & .
- חיובי יורש**
[ירש 45]
42. (א) המצווה רשאי להורות בצוואתו שהיורש יהיה חייב לעשות או להימנע מלעשות מעשה במה שקיבל מן העיזבון.
- (ב) לא קיים יורש את חיובו, זכאי כל מי שמעונין בכך או היועץ המשפטי לממשלה אם היה בדבר ענין לציבור, לדרוש את אכיפתו.
- 6. פרשנות צוואה**
- פירוש צוואה**
[ירש 54]
47. (א) צוואה תפורש לפי אומד דעתו של המצווה, כפי שהוא משתמע מתוך הצוואה ומנסיבות הענין.
- (ב) צוואה הניתנת לפירושים שונים, פירוש המקיים אותה עדיף על הפירוש שלפיו היא בטלה.
- קיום בקירוב**
[ח]
49. היתה הוראת צוואה בלתי אפשרית לקיום, אך ניתן לקיימה בשינויים שאין בהם כדי לשנות את מהותה (בסעיף זה - קיום בקירוב), רשאי בית

המשפט לקיימה בקירוב; ואולם, אם זכה יורש בשל הביצוע בקירוב בנכס ששווי גבוה יותר משווי החלק או המנה שלהם היה זכאי אילו קוימה הצוואה ללא השינוי - ישלם את ההפרש ליורשים האחרים שחלקם או מנתם קטנו בשל השינוי.

91א. (א) ציווה המצווה מנה מסוימת, יזכה בה הזוכה כמות שהיא במות המצווה או בתחליפה כמות שהוא במות המצווה.

חלוקה ליורשי
מנות בעיזבון
[ירש 51,
109ג]]

(ב) זוכה במנה מסוימת ששועבדה על ידי המצווה, אינו רשאי לדרוש מן היורשים האחרים לסלק את החוב שבשלו שועבדה המנה.

(ג) זוכה במנה מסוימת אינו זכאי לשיפוי מן היורשים האחרים אם במות המצווה לא הייתה המנה או תחליפה בעיזבון.

(ד) עד פטירת המצווה ייחשבו פירות המנה המסוימת או ההוצאות שהוצאו בשלה, לזכות או לחובת העיזבון, לפי הענין; לאחר פטירת המצווה ייחשבו הפירות וההוצאות כאמור לזכות או לחובת הזוכה, אלא אם כן זכה במנה במועד מאוחר יותר.

(ה) לא היה בעיזבון, אחרי סילוקם של חובות העיזבון ושל המזונות מן העיזבון, כדי כל המנות, יופחתו המנות לפי יחס שווין במות המצווה.

7. הפנייה לעשיית עושר

54. (א) נקבעו מזונות, רשאי הזכאי למזונות לבקש הגדלתם ורשאים היורשים לבקש הקטנתם או ביטולם ולבקש החזרתו של תשלום חד פעמי, כולו או מקצתו, הכל לפי הענין, אם נתגלו עובדות שהיו קיימות בשעת קביעת המזונות ולא היו ידועות לזכאי למזונות או ליורשים אותה שעה.

גילוי עובדות
ושינוי נסיבות
[ירש 62]

(ב) נקבע כי המזונות ישולמו בתשלומים עתיים, רשאי הזכאי למזונות לבקש הגדלתם, ורשאים היורשים לבקש הקטנתם או הפסקתם אם השתנו הנסיבות שהיו קיימות בשעת קביעתם; ואולם לא תוגש בקשה כאמור בטרם חלפה שנה ממועד מתן החלטה קודמת בענין, אלא אם כן התיר זאת בית המשפט מטעמים מיוחדים.

(ג) הוגדלו המזונות יחויבו היורשים בהשבת מה שקיבלו מהעיזבון עד לגובה ההפרש שבו הוגדלו המזונות. נקבע כי יש להחזיר תשלום חד פעמי יחויב הזכאי למזונות בהשבת מה שקיבל ביתר; על החיוב להשבה לפי סעיף זה יחולו הוראות הפרק הדין בעשיית עושר ולא במשפט.

55. (א) לצורך סילוק המזונות לזכאים להם רשאי בית המשפט לבטל פעולה שנעשתה על ידי המוריש ללא תמורה נאותה, בתוך שנתיים לפני מותו, למעט מתן מתנות או תרומות הניתנות לפי הנהוג בנסיבות הענין.

הרחבת
העיזבון לצרכי
מזונות
[ירש 63, ח]

(ב) בוטלה הפעולה כאמור בסעיף קטן (א) חייב המקבל להשיב את הרווח שנתקבל מן הפעולה עד כדי סילוק המזונות; על החיוב בהשבת הרווח יחולו הוראות הפרק הדין בעשיית עושר ולא במשפט.

101. חולק העיזבון, אם על פי הסכם בין היורשים ואם על פי צו בית המשפט, ולאחר מכן נודעו עובדות המראות ששומת נכס מנכסי העיזבון הייתה מוטעית בשיעור בלתי סביר, או שתוקן או בוטל צו הירושה או צו הקיום שעל יסודם נעשתה החלוקה, חייבים מי שקיבלו יותר מחלקם בהשבה על פי הפרק הדין בעשיית עושר ולא במשפט.

תיקון חלוקה
[ירש 120]

חלק חמישי: ירושה

1. בחלק זה- הגדרות לחלק הירושה

[ירש, 55, ח] "בן זוג" של אדם - מי שהתקיים בו אחד משני אלה:
(1) הוא נשוי לאותו אדם ואינו פרוד מאותו אדם;

(2) הוא חי עם אותו אדם חיי משפחה במשק בית משותף מתוך כוונה לקיים חיי קבע כאמור ואין לאף אחד מהם בן זוג אחר; חזקה כי מי שחי עם אדם חיי משפחה במשק בית משותף למשך שלוש שנים רצופות, ואין לאף אחד מהם בן זוג אחר הוא בן זוגו של אותו אדם.

"פרוד" מאדם - מי שהתקיים בו אחד משני אלה:
(1) מי שניתן בעניינו פסק דין לגירושין מאותו אדם, לרבות פסק דין לגירושין כמשמעותו בחוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה - 1995, או מי שנישואיו הוכרזו בטלים מעיקרא או שבוטלו כדין ולרבות מי שקיבל היתר לשאת אישה נוספת;

(2) מי שנשוי לאותו אדם ונפרד ממנו, מתוך כוונה לנתק את חיי המשפחה במשק הבית המשותף, למשך שלוש שנים רצופות.

13. (א) בן-זוגו של המוריש יורש את המיטלטלין, לרבות מכונת הנוסעים, השייכים, לפי המקובל ולפי הנסיבות, למשק הבית המשותף, ויורש משאר העיזבון - [ירש 11]

(1) אם הניח המוריש ילדים או צאצאיהם - חצי ;

(2) אם הניח המוריש הורים או צאצאיהם - שני שלישים; ואולם, אם ערב מותו של המוריש היה הוא בן-זוגו שלוש שנים או יותר וגר עמו אותה שעה בדירה הכלולה, כולה או חלקה, בעיזבון, יורש בן-הזוג את כל חלקו של המוריש בדירה האמורה, ושני שלישים מהנותר משאר העיזבון.

(ב) אם לא הניח המוריש קרוב מן המנויים בסעיף קטן (א) יורש בן הזוג את העיזבון כולו.

(ג) המגיע לבן-הזוג על פי עילה הנובעת מקשר האישות, ובכלל זה מה שאישה מקבלת על פי כתובה, ינוכה מחלקו בעיזבון; הוראה זו לא תחול על מה שמגיע לבן זוג לפי חוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג-1973, או לפי הסכם ממון כמשמעותו באותו חוק, ואינה באה לפגוע בזכותו של בן-זוג לקבל מן העיזבון מה שהמוריש קיבל לרגל הנישואין על מנת להחזירו כשיפקעו.

50. (א) בן משפחה של המוריש הנזקק למזונות זכאי להם לפי הוראות פרק זה, בין בירושה על פי דין ובין בירושה על פי צוואה; ואולם, אין בזכאות למזונות לפי הוראות פרק זה כדי לבטל חיובו של אחר במזונות הזכאי.

(ב) לענין סעיף זה "בן משפחה" כל אחד מאלה:

(1) בן זוגו של המוריש, אלא אם כן נשללה בחייו זכותו למזונות לצמיתות בפסק דין חלוט;

(2) ילדו של המוריש, לרבות ילד הסמוך על שולחנו, ובלבד שנטל מזונותיו היה על המוריש לפני פטירתו;

(3) נכדו של המוריש ובלבד שהוריו, אשר נטל מזונותיו מוטל עליהם, אינם יכולים לספק לו מזונות;

(4) הוריו של המוריש ובלבד שנטל מזונותיהם היה על המוריש לפני פטירתו.

על צוואות הודיות/ פרופסור פנחס שיפמן

10. (א) צוואות של בני זוג שנערכו מתוך הסתמכות של בן הזוג האחד על צוואת בן הזוג האחר יכולות להיעשות בין אם הזוכה על פי כל אחת מהצוואות הוא בן הזוג ובין אם הוא אדם שלישי, בין בשני מסמכים נפרדים ובין במסמך אחד (בסעיף זה – צוואות הודיות).

צוואות הודיות
[ירש 8א]

(ב) לביטול צוואה הודית לא יהיה תוקף אלא אם כן התקיים אחד מאלה:

(1) בחייהם של שני בני הזוג – המצווה שביטל את צוואתו מסר הודעה בכתב על הביטול למצווה השני; נמסרה הודעה כאמור, בטלות הצוואות ההודיות של שני המצווים; ואולם, אם ניתן לקבוע כי המצווה השני לא היה רוצה בביטול צוואתו, יורה על כך בית המשפט.

(2) לאחר מות אחד מבני הזוג -
(א) כל עוד לא חולק העיזבון – בן הזוג שנותר בחיים וביטל את צוואתו, הסתלק הסתלקות שאינה לטובת אדם אחר, מכל מנה או מכל חלק בעיזבון שהוא אמור לקבל לפי הצוואה ההודית של המצווה שנפטר;

(ב) לאחר חלוקת העיזבון – בן הזוג שנותר בחיים וביטל את צוואתו, השיב את כל שירש לפי הצוואה ההודית לעיזבון, ואם השבה בעין בלתי אפשרית או בלתי סבירה – השיב את שווי המנה או החלק בעיזבון שירש.

(ג) הוראת צוואה הודית השוללת לחלוטין את הזכות לבטלה - בטלה.

(ד) בית המשפט רשאי לפטור את בן הזוג שנותר בחיים מקיום החובה כאמור בסעיף משנה (ב)(2)(א) או מנטל ההשבה כאמור בסעיף משנה (ב)(2)(ב), כולם או חלקם, אם מצא כי בנסיבות הענין מוצדק ליתן פטור כאמור. [ח]

(ה) היה בן הזוג שנפטר הזוכה היחיד על פי הצוואה ההודית של בן הזוג שנותר בחיים, רשאי בן הזוג שנותר בחיים לבטל את צוואתו והוראות סעיף קטן (ב) לא יחולו על הביטול. [ח]

להשוואה ר' -

סעיף 8א לחוק הירושה, התשכ"ה - 1965 (תיקון מס' 12)

א8. (א) בני זוג רשאים לערוך צוואות מתוך הסתמכות של בן הזוג האחד על צוואת בן הזוג האחר; צוואות כאמור יכולות להיעשות בין אם הזוכה על פי כל אחת מהצוואות הוא בן הזוג ובין אם הוא גורם שלישי, בין בשני מסמכים נפרדים שנערכו באותה עת ובין במסמך אחד (בסעיף זה – צוואות הודיות).

צוואות
הודיות

(ב) לביטול צוואה הודית לא יהיה תוקף אלא אם כן יתקיים אחד מאלה:

(1) בחייהם של שני בני הזוג – המצווה המבקש לבטל את צוואתו ימסור הודעה בכתב על ביטול הצוואה למצווה השני; נמסרה הודעה כאמור, בטלות הצוואות ההודיות של שני המצווים;

(2) לאחר מות אחד מבני הזוג -

(א) כל עוד לא חולק העיזבון – בן הזוג שנותר בחיים ומבקש לבטל את צוואתו, הסתלק שלא לטובתו, לטובת ילדו או לטובת אחיו של המוריש, מכל מנה או מכל חלק בעיזבון שהוא אמור לקבל לפי הצוואה ההדדית של המצווה שמת;

(ב) לאחר חלוקת העיזבון – בן הזוג שנותר בחיים ומבקש לבטל את צוואתו, ישיב את כל שירש לפי הצוואה ההדדית לעיזבון, ואם השבה בעין בלתי אפשרית או בלתי סבירה – ישיב את שווי המנה או החלק בעיזבון שירש.

(ג) הוראות סעיף קטן (ב) יחולו אם אין בצוואות ההדדיות הוראה אחרת, ואולם הוראה השוללת לחלוטין את הזכות לבטל את הצוואה בחיי שני בני הזוג – בטלה.

חוק יחסי ממון בין בני-זוג, התשל"ג-1973

1. הסכם בין בני-זוג המסדיר יחסי-ממון שביניהם (להלן - הסכם-ממון), ושינוי של הסכם כזה, יהיו בכתב.

2. (א) הסכם-ממון טעון אישור בית המשפט לענייני משפחה (להלן – בית המשפט) או בית הדין הדתי שלו סמכות השיפוט בענייני נישואין וגירושין של בני הזוג (להלן - בית הדין), וכן טעון שינוי של הסכם כזה אישור כאמור.

(ב) האישור לא יינתן אלא לאחר שנוכח בית המשפט או בית הדין שבני הזוג עשו את ההסכם או את השינוי בהסכמה חפשית ובהבינם את משמעותו ואת תוצאותיו.

(ג) בהסכם-ממון שנכרת לפני הנישואין או בשעת עריכתם יכול אימות רושם הנישואין לבוא במקום אישור בית המשפט או בית הדין.

(1א) הסכם ממון שנכרת לפני הנישואין יכול שיאומת בידי נוטריון לפי חוק הנוטריונים, התשל"ו-1976, ובלבד שהנוטריון נוכח שבני הזוג הניצבים בפניו עשו את ההסכם בהסכמה חופשית ובהבינם את משמעותו ותוצאותיו.

(ד) הסכם בין בני הזוג שאושר בפסק-דין גירושין על ידי בית הדין, דינו כדין הסכם-ממון שאושר לפי סעיף זה.

3. (א) לא עשו בני הזוג הסכם-ממון, ואם עשו - במידה שההסכם אינו קובע אחרת, יראום כמסכימים להסדר איזון המשאבים לפי פרק זה, ויראו הסדר זה כמוסכם בהסכם-ממון בעל-תוקף שנתמלאו בו הוראות סעיף 2.

(ב) בני-זוג שלא ביקשו אימות של הסכם-ממון בהתאם לסעיף 2(ג), יסביר להם רושם הנישואין לפני עריכתם את תכנו ומשמעותו של סעיף קטן (א).

4. אין בכריתת הנישואין או בקיומם כשלעצמם כדי לפגוע בקנינים של בני הזוג, להקנות לאחד מהם זכויות בנכסי השני או להטיל עליו אחריות לחובות השני.

5. (א) עם פקיעת הנישואין עקב גירושין או עקב מותו של בן-זוג (להלן - פקיעת הנישואין) זכאי כל אחד מבני הזוג למחצית שווים של כלל נכסי בני הזוג, למעט -

(1) נכסים שהיו להם ערב הנישואין או שקיבלו במתנה או בירושה בתקופת הנישואין;

(2) גימלה המשתלמת לאחד מבני הזוג על-ידי המוסד לביטוח לאומי, או גימלה או פיצוי שנפסקו או המגיעים על פי חיקוק לאחד מבני-הזוג בשל נזק גוף, או מוות;

(3) נכסים שבני הזוג הסכימו בכתב ששוויים לא יאוזן ביניהם.

(ב) בפקיעת הנישואין עקב מותו של בן-זוג יבואו, לענין הזכות, לאיזון המשאבים, יורשיו במקומו.

6. (א) לצורך איזון המשאבים לפי סעיף 5 יש לשום את נכסי כל אחד מבני הזוג, פרט לנכסים שאין לאזן שווים; משווי הנכסים האמורים של כל בן-זוג יש לנכות את סכום החובות המגיעים ממנו, למעט חובות בקשר לנכסים שאין לאזן שווים.

(ב) היה שוויים של נכסי בן הזוג האחד עולה על שוויים של נכסי השני, חייב האחד לתת לשני את מחצית ההפרש, אם בעין ואם בכסף או בשווה-כסף.
(ג) באין הסכמה בין בני הזוג בשאלה מה מגיע מהאחד לשני או באיזו דרך יבוצע האיזון, יחליט בית המשפט או בית הדין לפי הנסיבות, ורשאי הוא לקבוע מועדי הביצוע, הבטחתו ושאר תנאים, לרבות תוספת ריבית במקרה של ארכה או סילוק בשיעורים.
(ד) בהחלטתו לפי סעיף קטן (ג) יתחשב בית-המשפט או בית-הדין בכל הנסיבות הקשורות במצבו הכלכלי של כל אחד מבני הזוג, ובאופן שימנע ככל האפשר -
(1) גרימת אובדן מקור פרנסה סבירה לאחד מבני הזוג;
(2) הפסקת קיומו או פגיעה בהמשך תיקודו התקין של תאגיד או של מקום עבודה אחר;
(3) פגיעה בצבירת הזכויות הסוציאליות של אחד מבני הזוג.

7. נכס שבן-זוג הוציא או התחייב להוציא מרשותו בכוונה לסכל זכותו של בן-זוגו לפי סעיף 5, ונכס שנתן או התחייב לתת במתנה - למעט מתנות ותרומות הניתנות לפי הנהוג בנסיבות הענין - רשאי בית המשפט או בית הדין לראותו, לצורך איזון המשאבים, כאילו הוא עדיין של אותו בן-זוג.

8. ראה בית המשפט או בית הדין נסיבות מיוחדות המצדיקות זאת, רשאי הוא, לבקשת אחד מבני הזוג שהוגשה לאחר פקיעת הנישואין - אם לא נפסק בדבר יחסי הממון בפסק-דין גירושין - לעשות אחת או יותר מאלה:

- (1) לקבוע נכסים נוספים על המפורטים בסעיף 5 ששוויים לא יאוזן בין בני הזוג;
- (2) לקבוע שאיזון שווי הנכסים, כולם או מקצתם, לא יהיה מחצה על מחצה, אלא לפי יחס אחר שיקבע;
- (3) לקבוע שאיזון שווי הנכסים, כולם או מקצתם, לא יהיה לפי שוויים בשעת פקיעת הנישואין, אלא לפי שוויים במועד מוקדם יותר שיקבע;
- (4) לקבוע שאיזון המשאבים לא יתייחס לנכסים שהיו לבני הזוג בזמן פקיעת הנישואין אלא לנכסים שהיו להם במועד מוקדם יותר שיקבע.

9. ראייה על היות נכס בבעלותו או בהחזקתו של אחד מבני הזוג או על היותו רשום על שמו, אין בה בלבד כדי לצאת ידי נטל ההוכחה שיש למעט נכס זה מן הנכסים ששוויים יאוזן בין בני הזוג.

10. כל עוד לא פקעו הנישואין, זכותו של בן-זוג לאיזון המשאבים אינה ניתנת להעברה, לשיעבוד או לעיקול.

11. עשה אחד מבני הזוג פעולה שיש בה כדי לסכל זכות או זכות עתידה של בן הזוג השני על פי הסכם-ממון או על פי הסדר איזון המשאבים, או שקיים חשש סביר שהוא עומד לעשות פעולה כזאת, רשאי בית המשפט או בית הדין, לפי בקשת בן הזוג השני, לנקוט אמצעים לשמירת הזכות האמורה, ובין השאר רשאי הוא לעשות אחת או יותר מאלה:

- (1) לצוות על מתן ידיעות ועל מתן ערובה;
- (2) לקבוע פעולות שיהיו טעונות הסכמת שני בני הזוג;
- (3) לצוות על רישום הערה מתאימה בפנקס המתנהל על פי חוק שרשום בו נכס של אחד מבני הזוג.

12. היתה פעולה של אחד מבני הזוג טעונה, לפי הסכם-ממון או לפי צו בהתאם לסעיף 11(2), הסכמת בן הזוג השני ואותו בן-זוג סירב להסכים, רשאי בית המשפט או בית הדין לאשר את הפעולה אם ראה שהסירוב היה שרירותי; לא יכול היה בן הזוג השני להביע דעתו או שלא היתה אפשרות סבירה לברר דעתו, רשאי בית המשפט או בית הדין לאשר את הפעולה אם ראה שהיא לטובת המשפחה.

13. (א) חוק זה אינו בא לשנות מסמכות שיפוטם של בתי הדין הדתיים.
(ב) בענין שחוק זה דן בו ינהג גם בית-דין דתי לפי הוראות חוק זה, זולת אם הסכימו בעלי הדין לפני בית הדין להתדיין לפי הדין הדתי.

14. סעיף 3 ושאר הוראות הפרק השני לא יחולו על בני-זוג שנישאו זה לזה לפני תחילת חוק זה.

15. על יחסי הממון בין בני-זוג יחול חוק מושבם בשעת עריכת הנישואין, אולם רשאים הם בהסכם לקבוע ולשנות יחסים אלה בהתאם לחוק מושבם בשעת עשיית ההסכם....